

1. Дзюба І. Тарас Шевченко. – К., 2005. 2. Кодацька Л. Художня проза Т. Г. Шевченка. – К., 1972. 3. Шевченко Тарас. Повне зібрання творів у дванадцяти томах. – К., 2003. – Т.3.

Надійшла до редколегії

Вильна Я.

Моральний імператив творчествa Тараса Шевченка (на матеріалі повісти "Капітанша")

В статті розглядається одна з ідей творчествa Т. Шевченка, котра реалізована в одній з його повістей, а іменно "Капітанша".

Wilna J.

The moral imperative of Taras Shevchenko's creative works (based on the novel "Marechale")

The article discusses one of the creative ideas of Taras Shevchenko, which is implemented in one of his novels, namely "Marechale."

УДК 821.161.2.09:81

*Л. Генералюк, д-р філол. наук, ст. наук. співроб.,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України*

ШЕВЧЕНКІВСЬКІ ОБРАЗИ-КОНЦЕПТИ: ВЕРБАЛЬНО-ІКОНІЧНА ЄДНІСТЬ

У літературній та мистецькій спадщині Т. Шевченка автор статті ідентифікує інтегральне явище на стику літератури та образотворчого мистецтва – систему образів-концептів. Взаємодіючи за принципом поля, вони формують цілісну картину світу поета й художника.

Ключові слова: взаємодія літератури і мистецтва, візуальні асоціації, іконічність, образ-концепт, інтердисциплінарність.

Ми звикли до того, що мова Т. Шевченка, яка стала фундаментом нашої літературної мови, його поетичні образи мають великий вплив на читача. Мова Т. Шевченка, при всій її простоті, вражає особливою яскравістю, об'ємністю вислову, edle Buntheit (Т. Манн) – благородним різнобарв'ям. Вона особлива, і ми не перестаємо ставити питання: у чому ж загадка мови Т. Шевченка?

Якщо коротко, у професії: художник, який освоїв програму Академії мистецтв, який вийшов із школи К. Брюллова, надзвичайно сильно впливав на поета. Маляр Т. Шевченко явив нам своє бачення світу очима художника у всіх поетичних і прозових текстах, він інтерполював професійний стиль мислення у літературний творчий процес. Це справді особливий ракурс сприйняття світу: художник бачить по-іншому. Око його фіксує більше барв (наприклад, 140 відтінків

блакитного кольору, в той час як не-художник бачить максимум 30), воно вирізняє ритми і гру ліній, яких не сприймає звичайна людина. Навіть у щоденному житті художник постійно виокремлює певні фрагменти реальності, відзначає, часто не усвідомлено, їхню естетичну цінність. Шевченкова візуальна "оперативна система" маляра-академіста на рівні автоматизму працювала у словесній творчості. Художник великою мірою формував поета.

Аспект збагачення літератури образотворчим мистецтвом – справді унікальний у творчості Т. Шевченка. Зорові образи у його поезії та прозі зумовили специфіку мови й літературного стилю: мова Т. Шевченка характеризується винятковою ясністю, чіткістю, все мовлене ним легко запам'ятовується, воно наочне, об'ємне. Адже він підключає, окрім мовленнєво-абстрактних структур свідомості, структури візуальні, які пробуджують потрібні митцеві почуття й асоціації. Саме завдяки зримості, предметності мовленого письменник легко керує нашою увагою, асоціативним потоком. Поет, який підключає силове поле інших мистецтв, оформлюючи свої ідеї чи ту інформацію, яку хоче вкласти в читача, завжди перемагає "просто поета".

Професія Т. Шевченка наклала відсвіт на всю його творчу працю, а код образотворчого мистецтва зіграв ключову роль у формуванні літературного стилю Т. Шевченка. Помітно, що образи пластичних мистецтв не лише доповнюють, а моделюють словесні образи: Т. Шевченко буквально проговорює малярські візуальні програми освоєння світу. Його фрази повсякчас видають його як художника. Подеколи він зазначав техніку виконання – рисунок, гравюра, живопис: *"На мягком красноватом фоне **рисовалась** темная прозрачная дубовая роца"* [9, 307]; *"на фоне голубого неба, **рисовалась** ветряная мельница о шести крылах"*, а *"в фиолетовом тумане **едва заметно рисовался** город Глухов"* [8, 302]. Пейзаж у поемі "Княжна" – писанка: *"Неначе писанка, село. / Зеленим гаєм поросло. / Цвітуть сади, білють хати / А на горі стоять палати, / Неначе диво. А кругом / Широколисті тополі, / А там і ліс, і ліс, і поле, / І сині гори за Дніпром"* [7, 25]. Гравюрою, естампом, картиною іменує тему "суворий воїн і дитя" у повісті "Капитанша". Є й численні екфразиси (описи творів мистецтва), екфразистичні ремінісценції з Рембрандта, Рафаеля, Рені, Ставассера, Кіпренського, Брюллова (один із них – відомий екфразис пам'ятника Петру I в поемі "Сон"), є й романтичні паралелі українських пейзажів з пейзажами Калама, Рейсдала, малих голландців. Оскільки маляр мислить картинано, слово "картина" часто зустрічається у Шевченкових творах. Жанрові сцени з дітьми у повісті "Музикант" названі "картинами", "живими картинами". Проводи полку – картина, до неї коментар: *"не в мойому смаку"*; Яким Туман з дівчинкою й барабаном – картина ("Капитанша"); хата – картина. Густинський монастир, де все (і канал глибокий і широкий, і вал, на

валу висока зубчаста кам'яна стіна із внутрішніми ходами й бійницями, і безкінечні склепи, і надгробні плити, врослі в землю між велетенськими суховерхими дубами, і руїни) наче спеціально скомпоновано для написання *"повної романтичної картини"* [8, 178]. Пейзаж хутора Антона Адамовича – *"прекрасна картина, що радує душу"*, вона детально промальована словом: зелена гладка поверхня поля, з неї виглядають верхівки тополь, зелені маківки верб, цілий ліс розстелився під горою, а за ним – біле, мов скатертина, тихе світле озеро [8, 191]. Повернення жниць із поля – *"прекрасна мила картина"* в чудовому освітленні призахідного сонця ("Наймичка"); пожежа в степу – *"небачена картина"*, *"дивна ненаписана картина"* ("Близнець").

Більшість словесних картин Т. Шевченко формує за правилами академічного малярства. Для прикладу, два фрагменти з вірша "Ми вкупочці колись росли". Перший – архетипний український краєвид: *"Обрив високий, гай, байрак; / Хатки біленькі виглядають, / Мов діти в білих сорочках / У піжмурки в яру гуляють, / А долі сивий наш козак / Дніпро з лугами виграває..."*. У другому – змальована панорама сільської околиці, що нагадує живопис С. Васильківського: *"І яр, і поле, і тополі, / І над кринницею верба. / Нагнулася, як та журба / Далеко в самотній неволі. / Ставок, гребелька і вітряк / З-за гаю крилами махає. / І дуб зелений, мов козак, / З-за гаю вийшов та й гуляє / Попід горочку, / По горі / Садочок темний, а в садочку / Лежать собі у холодочку, / Мов у раю, мої старі. / Хрести дубові посхилялись, / Слова дощем позамивались"* [8, 203]. На тлі загальних планів (село темне) промальовано деталі: тополі, верба, вітряк, зелений дуб, дубові хрести, стерті написи на них. Безумовно, Т. Шевченко тут використав алгоритм праці живописця, і це не поодинокий випадок: він завжди умів подати загальну панораму, певний ракурс, позначити колір, потім прописати дальні й ближні плани, виділити центр, виопуклити деталі... І словесна картина, чи то вона подана в загальних контурах, чи відтворена у дрібницях, – готова.

Отже, у вербальний текст Т. Шевченко, за інерцією маляра, повсякчас вводив іконічні структури. Візуальна чіткість його мови активізує реципієнта-читача на рівні синхронного включення обох півкуль мозку – лівої (засвоєння вербально-знакової інформації) і правої (відчуття кольору, тонів, просторових форм). Це ідеальний варіант засвоєння інформації, як відомо, сьогоденні технології широко оперують ним. Окрім того, організовує поета і праця художника, яка відштовхується від селекції, від логіки: вибрати з безмежної кількості візуальних фрагментів світу, з речей лише ті, які промовисті, – також велика майстерність.

Т. Шевченко явив результат співдії обох півкуль у двох моделюючих системах. Мистецтво поетичне і мистецтво образотворче перетинаються в нього за цілями організації

матеріалу, за їхніми "мовами". Перетин відбувається на гештальт-рівні, але оформлення в одній знаковій системі містить відсвіт іншої. У поезії конструювання форми відбувається завдяки оперуванню знаковою системою – її, як відомо, контролює ліва півкуля, вона ж відповідає за логіку синтаксису, рими, розмір строф. На противагу малярський художній образ, оперуючи цілісним фрагментом чуттєвої рецепції, апелює передовсім до правопівкульного мислення. Будуючи словесний образ на візуальних асоціаціях як чіткий образ-картинку або art-concept і викликаючи саме такі асоціації в уяві реципієнта, автор створює багатовимірний художній образ, що апелює і до лівої, і до правої півкулі.

Проте словесне малювання – це лише вектор, який інспірував головний, певною мірою прихований, "секрет Т. Шевченка". Словесне малювання зумовило виникнення питомо шевченківської мови – цілісної універсальної системи знаків, символів або концептів. Вони побудовані на сплаві смислового/поняттєвого і візуального начал. У переважній більшості – це ємнісні значущі міні-картинки, які є і в малярській, і в літературній спадщині Т. Шевченка. Називаємо їх образами-концептами.

Кожен образ-концепт є специфічною семантичною матрицею. Маючи за основу архетипні структури, він інтегрує в собі поняттєвий ряд, ряд іконічних образів-інваріантів або повторюваних картинок і перцептивне, інтуїтивно-чуттєве, емоційне відображення дійсності. Принцип інформативності – основа концепту – й характерна для художніх образів інтенція уяви, фантазійного моделювання – принцип т. зв. невизначеності можливостей, художнього асоціювання (С. Аскольдов) – тут зливаються. Формується цілісна структурована одиниця, здатна до необмеженої варіативної комбінаторики та взаємодії з подібними собі. Образ-концепт зручний і тим, що дає можливість включити образну систему твору певного автора в загальнонаціональну асоціативно-комунікативну мережу [2, 23] й дозволяє розглянути як цілісну триєдину конструкцію національну картину світу, художній світ твору і картину світу автора. Оскільки образ-концепт має своїм змістовим стрижнем етнокомпоненти, концентрує риси національної ментальності, він є водночас і константою національної свідомості (Ю. Степанов). Шевченківські образи-концепти моделюють, перефразуємо Д. Чижевського, космос буття українства. Вони позначають етнічну картину світу, відбивають етнічне світобачення, а їх комплекс оприявнює основні константи картини світу українців – "згустки" культури народу. Тому Шевченкову мову в її вербально-іконічних вимірах, його Слово можна порівняти з матрицею народного буття, з фундаментом, на якому стоїть наша духовна культура.

У структурі образу-концепту важливу роль відіграють іконічні елементи (візуальні чинники). Позаяк Шевченковим концептам

більшою чи меншою мірою властива іконічність, а філософи сьогодні виділяють поняття іконічного концепту [1, 88–89], нагадаємо, що, власне, й термін "образ", який передбачає здатність митця до естетичного судження й естетичного моделювання, виник у силовому полі пластичних мистецтв. Образам-концептам властива недискурсивність у сенсі нелінійності: відношення між концептами є гіпертекстуальними, побудованими не на часовому, послідовно текстуальному розгортанні, а на принципах перегуку, відсилання.

Отже, завдяки зрозумілій всім зображальній мові, а додатково й завдяки селективному принципу, походженням із царини живопису, Т. Шевченко вмів у доступній для читача формі говорити про складні речі. Наприклад, про концепцію національної історії чи політико-соціальний трагізм українського буття. Практично всі його образи-концепти/мисленнєві картинки легко поєднуються, взаємодіють між собою, а відтак, репрезентуючи головні мотиви, теми, сюжети творчості, формують єдину концептосферу, комплекс магістральних ідей та наскрізних образів-іконограм у малярстві, прозі, поезії. Дослідження концептосфери Т. Шевченка, з використанням для неї різних термінів, проводилися в літературознавстві та лінгвістиці. М. Коцюбинська вживає поняття "постійні образні гнізда", Ю. Дядищева-Росовецька – "усталений словесний комплекс", Л. Масенко – "ключові слова", Н. Слухай – "етноміфологеми". Корелюють з образами-концептами архетипи (Н. Слухай, В. Кононенко, Ю. Луцький), символи (Г. Грабович, Л. Задорожна, В. Кравченко), мислеформи (Н. Малинська). Чимало праць присвячено дослідженню образів, зокрема образу України (Ю. Барабаш, М. Бондар), козака, кургану-могили (В. Кравець, Г. Грабович), слави (І. Дзюба). Концепти розглядали переважно мовознавці (концепт "кобзар" – В. Іващенко, "серце" – Л. Гнатюк, концепти "Петербург" і "воля" – Т. Космеда). На жаль, у розвідках майже не враховувалися іконічні параметри образів та концептів. Практично не зазначався і той факт, що вони мають численні відповідники в образотворчій спадщині Т. Шевченка й усі (умовно, мистецькі та літературні) щільно пов'язані один з одним смисловим наповненням, складають **єдину систему, цілісний комплекс**.

Схема такого комплексу в Т. Шевченка вибудована на базовому понятті "Україна", який назвемо ключовим, центральним образом-концептом (варіанти: сад, рай-Едем). Фактично Україна – це головне полотно його творчості. Промовисті означення: *"на Вкраїні милій"*; *"на нашій славній Україні"*; *"люблю мою Україну убогу"*; *"Вкраїно! Мій любий краю неповинний"*. Цей образ інколи асоціюється із всесвітом, "світом широким", Богом, Господом, "світом Божим", "світом широким – волею", "світом великим", "всім світом", що й репрезентовано в мистецькій спадщині Т. Шевченка. Не випадково лінгвісти запропонували систему координат його поетичної картини

світу, де "Україна" – центр, перетин вертикалі й горизонталі та корелює з концептами "світ", "край", "мати", "сирота", "рай", "руїна", "степ", "могила" [3, 87].

Шевченкова Україна як поняття інтегральне вивільняє три смислових лінії:

1. Етноландшафтну – тобто образи-концепти на позначення неба, світил, хмар; води: Дніпро, Дунай, криниця, море; на позначення землі: це могили-гори, степи-лани, шляхи-роздоріжжя; сюди ж належить візуальна топіка місцевостей, храмів, міст і сіл.

2. Етносоціальну: поселення, побут-ритуал, родина, індивід; візуалізація історії – героїв, подій, візія ідеального стану суспільства.

3. Третя група об'єднує емотивно-психологічні стани особистості; міжособистісні та надособистісні зв'язки.

Взаємодія образів таких трьох умовних систем побудована за принципом поля.

Для прикладу, мегаобраз-концепт України (всесвіту, раю-Едему) співвідноситься із суміжними образами-концептами (ОК), які репрезентують концепт Світового дерева і топіку раю (дерево, сад, гай, трава, квіти, бур'ян) та ОК села (храм, хата/пустка, вітряк/млин, палати/палаці, люде/громада). Цю лінію продовжує ОК "сім'я/родина" (батько-мати, дитя, син, донька, дід/мудрий старий, хазяїн, господиня, чумак, мати-вдова). Включаємо і близький до живопису питомо шевченківський образ-концепт "жінка" (дівчина, покритка, Богоматір, наймичка, княжна, жебрачка, відьма, сліпа), ОК "Боже дитя" (пастушок, сирота, поводир, старець, кобзар, юродивий, сліпий, митець (художник, музикант), подорожній) і "бунтар" (козак, гайдамака, варнак, вигнанець). Означені образи-концепти – це взаємопов'язані константи Шевченкової картини світу. Незалежно від того, перебувають вони у центрі чи на периферії, вони організаційно пов'язані й активно взаємодіють. Але головна їхня особливість – висока концентрація в малому художньому тексті, яка створює ефект надзвичайно насиченого інформацією повідомлення. Це особливо вражає сьогодні, в епоху інформаційних технологій.

Приміром, невеликий за обсягом вірш "На вічну пам'ять Котляревському" дає повну картину етнічного буття українства саме через синтез метаісторичного концепту "Бог" і мегаобразу "Україна", що об'єднує такі ОК, як "сонце", "місяць", "вітер", "вода", "море", "хвилі", "могила", "степ", "гори", "кобзар", "верба", "калина", "соловейко", "хата", "шлях", "долина", "діброви", "гай", "дівчина", "батько", "мати", "дитина" [6, 89–91]. Без сумніву, враховуємо й емоційний компонент, і естетичний ракурс образів-концептів, які у різних контекстах здатні повертатися все іншими гранями. Для прикладу, пленерист Т. Шевченко в поезії багато уваги приділяє такому явищу, як "земля". Тут включено візуальну топіку місцевостей, міст і сіл, у тому числі ландшафтну конфігурацію землі – пустеля,

гори, луги, байрак, нива, степи-лани, могили, балка, поле та комунікативні означення – шлях, дорога, стежки, роздоріжжя, перехрестя. Виокремимо кілька основних семантичних рядів:

1. Земля у планетарному аспекті, що корелює з поняттям "матеріальний світ": *"вознесися над землею / Високо"*, *"Нема раю на всій землі"*, *"На всій землі безконечній"*, *"Творче неба і землі"*, *"Боже, суди землю і судей лукавих"*, *"лечу й прощаюся з землею"*, *"Святеє слово над землею"*, *"на землі горе"*, *"Серце плаче, просить / Святої правди на землі"*, *"молітьсь правді на землі"*. Зріз стосується філософії вселенського буття і буття людського, актуалізує вічні питання, традиційну біблійну екзегетику.

2. Земля як тлін, прах, смерть: *"од неї пахне вже землею"*, *"пішли в землю"*, *"зрівняв з землею"*.

3. Земля-вітчизна. Цей інтегральний ОК української картини світу в багатстві рослинної символіки представлено Т. Шевченком у поезії, прозі, малярстві якнайповніше. Антропоморфізована земля-вітчизна – живий організм, який перебуває постійно в дії та взаємодії з виявами людського буття; вона гнеться, двигить, ломиться, стогне, горить, чорніє, *"плаче у кайданах"*, *"земля козача зайнялась"*, *"тряслась, трепетала"*. Образ рідної землі, "сакралізований Шевченком найбільшою мірою, апелює до універсального символу мати-земля", що переосмислюється й у варіанті "земля-мати-дівчина" [4, 213] і відкриває ряд тангенціальних образів-концептів, що представляють топіку раю – дерева, сад, гай, квіти, бур'ян; топіку села – храм, хата, вітряк, палаци, люде/громада, а також топіку родини з відповідним концептуальним рядом.

4. Земля – ландшафт, візуально означена поверхня рідної або чужої країни. Рельєф земної поверхні сам по собі втілює семантику життєздатності форм (Гердер і Керлот вважали, що неглибокий рельєф, якому не вистачає виразності, символізує марність, хирлявість поступу людського духу, а виразний рельєф означає могутню емоційну хвилю або значиму величну ідею). Основні тропи, що увиразнюють геоландшафтний рельєф України, – це: а) образи-концепти степів-ланів-нив-лугів, котрі окреслюють пасивне жіноче або материнське, родове начало; б) образи-концепти курганів-гір-могил, що є втіленням ієрархічної вертикалі, аналогом Світової гори, чоловічої сили, пов'язаної з героїкою, чином та духовним світом українців; в) образи-концепти дерева-саду-гаю-лісу – символіка посередництва між земним-небесним (дерева-медіатори – специфічний шевченківський штрих, що завершує національний ландшафт). Названі образи-концепти присутні практично в усіх українських пейзажах мистецької та літературної спадщини Т. Шевченка. Українська константа землі-ландшафту моделюється Т. Шевченком у блакитно-зеленій колірній гамі на чергуванні рельєфних форм: горизонталь степу-лану й вертикаль кургану-

могили. Щоб посилити рельєфність пейзажу, Т. Шевченко акцентує увагу на деревах, храмах. На противагу, ландшафт чужини визначають образи пустелі-степу, гір-скель. Зіставлення мистецьких і словесних пейзажів України, Росії й Казахстану – багатий матеріал для виявлення й специфікації етнічної парадигми українства.

Або небо – візуалізація порубіжжя між матеріальним земним світом та світом духовним. Образ-концепт неба в поезії та мистецтві – образ всесвіту, що резонує зі світом душі, прочитується в акварельних пейзажах Т. Шевченка, його замальовках, де він іноді 2/3 аркуша відводить зображенню неба, хмар: "Воздвиженський монастир в Полтаві", "Вознесенський собор в Переяславі", "Мотронин монастир", "Богданова церква в Суботіві"; "Костел Св. Олександра", "Почаївська лавра з півдня". Вони корелюють з поетичними образами: "Боже небо голубеє", "Господнє небо", "святое небо улыбалось", "І чуєм Бога в небесах", де небо – субстанція метафізичного плану. Небо, хмари, висота – це й сфера перебування уяви митця, його духу, його ідей. Воно асоціюється з думкою, яка "край світа на хмарі гуля" і яка "орлом сизокрылим ширяє, / Літає, аж небо блакитне широкими б'є". Це й "матеріалізація" емотивних станів: "Веселе сонечко ховалось / В веселих хмарах весняних", "хмара чорна", "хмарою чорніє / Туман тяжкий". Цікаву семантику закладено в летючих, діагонально закомпонованих хмарах, що пронизують небесний простір у більшості пейзажів періоду заслання. Тут унаочнено порив до волі, туга за Україною, символічний вектор повернення до втраченого раю. Особливо підкреслена в Т. Шевченка "свободоподібність", незавершеність хмар.

Образ-концепт вітру символізується на позначення непокороного духу, свободи: "Заспіваю – море грає, / Вітер повіває", "крихотку землі / Із-за Дніпра мого святого / Святії вітри принесли", "мої думи... з вітром говорять". В інших контекстах – це передчуття змін, катастроф, оновлення: "сердитий вітер завива", "вітер все розносить / На неокраєнім крилі", "Вітер з поля / Дихне, погне і лама", "надію... / Вітер по полю розвіяє". Відзначимо й суто мистецькі засоби, коли поет малює картинку про стан речей під впливом вітру: "вітер віє / Та розносить жовте листя", "хустку / Вітер розвіває", "Сивий ус, стару чуприну / Вітер розвіває", "вітер завива, / Додолю верби гне високі", "гне тополю в полі" і т. д.

Отже, Шевченкові образи-концепти мають двоєдину природу – словесну й зображальну, вони ємнісні, вони здатні до розгортання в картину, здатні до взаємодії, вони формують цілісну іконічно-вербальну концептосферу. Оскільки мистецтво образотворче і мистецтво слова становлять єдиний континуум спадщини Т. Шевченка, оптимальним вважаємо її вивчення на міждисциплінарному стику, в одній системі координат, не розділяючи два види творчості – Шевченка-митця й Шевченка-поета. Здобувши фахову освіту в рамках

традиції класичного європейського малярства з його гетерогенністю та індивідуальним міфологічним концептуалізмом, Т. Шевченко здійснив своєрідну інтерполяцію в поезію елективності, *varieta* (різноманіття), синтезу – принципів творення монументальної картини світу майстрами класичної епохи. Феномен творчості Т. Шевченка, стереоскопічна об'ємність і стабільність його образу світу – в злитті концептуальних засад класичного живопису із семантикою програм етнічного мислення, що й стимулювало появу питомо шевченківських образів-концептів, одиниць психоментальної сфери, явлених у літературній та мистецькій формах.

Складність образного світу Т. Шевченка, полісемічне наповнення образів-концептів потребують дослідження версифікаційної природи цих констант його художньої реальності. Адже основна теза нинішніх гуманітарних досліджень полягає в тому, що література, культура, природа, релігія, історія, мистецтво, суспільство, людина включені в єдиний мегатекст, тому слід розглядати образ-концепт як на мікротекстовому, так і на макротекстовому рівнях (під макротекстом Т. Шевченка розуміємо всю його літературну, мистецьку, епістолярну спадщину). Такий широкий аспект відкриває можливість виявлення всього конгломерату сенсів, алюзій, асоціативних рядів, паралелей, імпліцитно закладених в ієрархії образів-концептів – цілісному континуумі спадщини Т. Шевченка. Закономірні й метакультурні взаємовпливи: наприклад, привнесення у літературні твори шарму образів Рембрандта, Кіпренського, Рафаеля, Рені при змалюванні ідеалізованого образу дівчини (Варочка з "Капітанши") або романтичних алюзій на Калама, Рейсдала в українських пейзажах у "Прогулке с удовольствием и не без морали"; у мистецьких творах – відомих літературних інвазій ("Телемах на острові Каліпсо", "Умираючий гладіатор", "Робінзон Крузо"), іноетнічного матеріалу (російського, казахського), – сприяли індивідуалізації та водночас універсалізації шевченківських образів-концептів. Якнайповніше репрезентуючи етнічні реалії культури, вони виявилися тими базовими ідентифікаційними одиницями етнокультурного простору України, що сприяли процесам етнічної поляризації: з одного боку, посилили входження українства у світовий культурний контекст, а з другого – активізували внутрішні специфічні потреби нації у самоосягненні. В такому ракурсі інтегративне поняття образу-концепту як одиниці аналізу відкриває широкі перспективи.

1. *Бескова И. А.* Как возможно творческое мышление? – М.: Ин-т философии РАН, 1993. – 196 с. 2. *Караулов Ю. Н.* Активная грамматика и ассоциативно-вербальная сеть. – М.: Ин-т русского языка РАН, 1999. – 180 с. 3. *Мищук У.* Словник мови Шевченка: бачення творчого світу письменника // Лексикографічний бюлетень: Зб. наук. праць. – К.: Ін-т української мови НАНУ, 2006. – Вип. 14. – С. 78–87. 4. *Слухай Н.* Архетипи художньо-мовної творчості Шевченка // Тарас Шевченко і європейська культура: Зб. праць Міжнар. 33-ї

наукової шевченківської конференції [20–22 квітня 1999 р.]. – К.-Черкаси: БРАМА, 2000. – С. 313–321. 5. *Степанов Ю. С.* Концепты: Тонкая пленка цивилизации. – М.: Языки славянских культур, 2007. – 248 с. 6. *Шевченко Т. Г.* Повне зібрання творів: У 12 т. – К.: Наук. думка, 2001. – Т. 1: Поезія 1837–1847. – 784 с. 7. *Шевченко Т. Г.* Повне зібрання творів: У 12 т. – К.: Наук. думка, 2001. – Т. 2: Поезія 1847–1861. – 784 с. 8. *Шевченко Т. Г.* Повне зібрання творів: У 12 т. – К.: Наук. думка, 2003. – Т. 3: Драматичні твори. Повісті. – 592 с. 9. *Шевченко Т. Г.* Повне зібрання творів: У 12 т. – К.: Наук. думка, 2003. – Т. 4: Повісті. – 600 с.

Надійшла до редколегії 12.03.13

Генералюк Л.

Шевченковские образы-концепты: вербально-иконическое единство

Автор статьи идентифицирует в литературном и изобразительном наследии Т. Шевченко интегральное явление на стыке литературы и изобразительного искусства – систему образов-концептов, формирующих целостную картину мира поэта и художника.

Ключевые слова: взаимодействие литературы и изобразительного искусства, визуальные ассоциации, иконичность, образ-концепт, междисциплинарность.

Generaluk L.

Shevchenko's Images-Concepts: Verbally Iconic Homogeneity

The author of the article identifies in Shevchenko's literary and artistic legacy some images-concepts, which appear to be an original integral phenomenon at the interface of literature and fine arts. Being arranged in a system according to the domain principle, they form a homogeneous artistic picture of the Shevchenko's world.

Key words: interactions of literature and fine arts, visual associations, iconicity, image-concept, interdisciplinary level.

УДК 821.161.2-1.09:81'38:801.6

*А. Гуляк, д-р філол. наук, проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка
Н. Науменко, д-р філол. наук, проф.,
Національний університет харчових технологій*

"ЩИТ ТА ЛУК – ЙОГО ПРАВДА": ОБРАЗНО-СТИЛЬОВА ПОЛІФОНІЯ "ДАВИДОВИХ ПСАЛМІВ" ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті аналізується проблематика, образно-символічна система "Давидових псалмів" Т. Шевченка.

Ключові слова: псалом, переспів, духовність, Т. Шевченко.

Глибинний слід у поезії Т. Шевченка періоду "трьох літ" залишили переспіви Давидових псалмів: їхня популярність і моральний авторитет стали запорукою схвалення читачів. Відомо,